

İKTİSADİ İSTİKRAR ve VERGİ POLİTİKASI UYGULAMASINA İLİŞKİN SORUNLAR

Prof.Dr.Salih TURHAN

I. GİRİŞ

1929 Dünya Ekonomik Krizi ve bundan esinlenen **Keynes Kuramına** gelinceye kadar kamu maliyesi ile konjonktürel gelişim arasındaki ilişkiler geniş ölçüde ihmal edilmekteydi. Gerçi, devlet gelirlerinde konjonktürün refah aşamasında bir artışın, daralma aşamasında ise bir düşüşün olduğu bilinmekteydi. Fakat, bu olaydan yararlanmak suretiyle, kamu maliyesinin araçları ile konjonktürel gelişimi etkilemek düşünülmemekteydi. Çünkü, geleneksel maliye politikasının "**bütçe denklığı ilkesi**"ne göre, bir malî yıl için kabul edilen ve kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi bakımından gerekli olan giderlerin, ilgili dönem içinde vergi, harç, resim, şerefiye, mülk ve teşebbüs gelirleri v.s. gibi normal kaynaklardan sağlanan gelirlerle karşılanabilmesi, yani bütçenin ne açık ne de fazla vermemesi gerekmektedir. Borçlanmaya sadece istisnaî hallerde başvurmalı, emisyon yolu ile finansman ise, yalnız kısa süreli gelir ve gider uyumsuzluklarını gidermeye yönelik olmalıydı.

Bu nedenle, konjonktürün daralma döneminde vergi gelirinde meydana gelen bir azalma sonucunda bir bütçe açığı ile karşılaşıldığı zaman, vergi oranlarının yükseltilmesi veya yeni vergilerin konulması gerekirken, konjonktürün genişleme döneminde vergi

gelirlerinin otomatik olarak artması dolayısıyla, devlet bütçesinde doğan fazlalığın vergi yükünü azaltarak ya da kamu giderlerini artırarak önlenmesi zorunlu görülmekteydi.

Temeli **J.M.Keynes** zamanında atılan modern konjonktür teorisine göre, böyle bir "**paralel vergi politikası**", konjonktürel dalgalanmaların hafifletilmesine değil, aksine kuvvetlenmesine yol açar. Çünkü, konjonktürün genişleme döneminde vergi yükünün hafifletilmesi ya da kamusal harcamaların arttırılması, toplam talebi artırarak ekonomideki enflasyonist eğilimlerin daha da kuvvetlenmesine yol açar. Aynı şekilde, mutlak bir bütçe bir denklığı politikasının sakıncaları ekonominin depresyon dönemlerinde de belirgin bir şekilde ortaya çıkar. Çünkü, konjonktürün çöküntü dönemlerinde vergi yükünün ağırlaştırılması, özel tüketim ve yatırım faaliyetini azaltmak suretiyle ekonomideki deflasyonist eğilimlerin hızlanmasına yol açtığı gibi, kamu harcamalarındaki düşüş de konjonktürel daralma sürecini kuvvetlendirir. Bu sebeple, klâsik anlayışın aksine modern maliye teorisi, maddî anlamda bütçe denklığı yerine, şeklî anlamda bütçe denklığı esasından hareket ederek iktisadi istikrarı bozucu nitelikte olan konjonktürel dalgalanmaların maliye politikasına ilişkin araçlarla hafifletilmesini ve **enflasyon, durgunluk** ve özellikle 1970'li yıllardan sonra ortaya çıkan kendine özgü bir olgu olan **stagflasyon** gibi iktisadi durumlarla mücadele edilmesini önermektedir. Uygulamada vergi politikası ile iktisadi istikrarın sağlanması amacına esas itibariyle üç yoldan ulaşılabilir:

- Konjonktürel gelişim süreci içinde vergi gelirlerinde otomatik olarak meydana gelen değişikliklerle (**built-in-flexibility**),

- Konjonktürel duruma göre bilinçli olarak alınan **iradî vergisel Önlemlerle,**

- veya ekonomik göstergelerin - daha önce belirlenen - **sinyal** değerlere ulaşması halinde **otomatik** olarak alınan vergisel önlemlerle (**Formula Flexibility**).

Ne var ki, uygulamada istikrar politikasının odak noktasını oluşturan bu yöntemlerden herbirinin kendine özgü özel sorunları vardır. Aşağıda iktisadi istikrar amacı açısından literatürde de tartışma konusu yapılan bu sorunlar, vergi politikası açısından kısa bir değerlendirmeye tabi tutulacaktır.

II. OTOMATİK İSTİKRAR SAĞLAYICI VERGİ POLİTİKASI (BUILT-IN-FLEXIBILITY) VE SINIRLARI

Bilindiği üzere, otomatik istikrar sağlayıcı vergi politikası, vergi sistemine başlangıçta kazandırılan "**yapısal esneklik**" sayesinde - vergi yasalarında herhangi bir değişikliğe gerek kalmaksızın - vergi gelirlerinin millî gelirdeki değişimlere paralel olarak artmaları veya azalmaları ve bu suretle oluşan bütçe fazlaları (**enflasyon dönemi**) ve bütçe açıkları (**durgunluk dönemi**) yolu ile iktisadi istikrarın sağlanması ilkesine dayanır. Gerçekten, enflasyonist bir gelişmenin olduğu dönemde kamu giderleri vergilere kıyasla hiç artmazlar ya da pek az artarlarsa, bir bütçe fazlası meydana gelir. Buna karşılık, bir durgunluk ya da resesyonun olduğu dönemde giderler aynı düzeyde kalır veya artmazken vergi gelirleri azalırsa bir bütçe açığı doğar. Böylece, vergi sistemi, otomatik stabilizatör olarak

"daraltıcı" ve "genişletici" yönde etki yapmak suretiyle iktisadi istikrarın sağlanmasına katkıda bulunur.

Vergi sisteminin **hukukî** yapısında hiçbir değişiklik yapmada vergileme yolu ile iktisadî istikrarın olumlu yönde etkilenebilmesi, vergi sisteminin **bileşimine** ve sistemi oluşturan **temel** vergilerin **gelir esnekliği** ve **vergi esnekliği**'ne bağlıdır. Bir verginin **gelir esnekliği** vergi gelirindeki (T) **nisbî değişiklik** ile millî gelirdeki (Y) nisbî değişiklik arasındaki oranı, yani

$$E_T = \frac{\Delta T/T_0}{\Delta Y/Y_0} \quad \text{eşitliğini ifade eder.}$$

Bu formülde, T_0 ve Y_0 bir önceki dönemde elde edilen değerleri göstermektedirler. Söz konusu bu değerler her bir vergi için bulunabileceği gibi, tüm vergi sistemi içinde hesaplanabilir. Gelir esnekliğinin değeri, bir verginin, vergi mevzuatında değişiklik yapılmaksızın konjonktürün refah dönemlerinde daha yüksek, gerilme dönemlerinde ise daha düşük bir gelir sağladığını gösterir. Fakat, gelir esnekliği yüksek olan bir verginin **stabilizator** olarak etkisi ayrıca bu verginin sağladığı gelirin yüksekliğine bağlıdır. Örneğin, vergi sistemi içerisindeki fiskal önemi küçük olan ikincil nitelikteki bir verginin gelir esnekliğinin çok yüksek olabilmesine karşılık, tüm ekonomi üzerinde oluşturduğu etki önemsenmeyecek düzeyde kalır. Bu nedenle, vergi gelirindeki değişiklik hakkında bilgi edinebilmek için **gelir esnekliğinin** yanısıra, **vergi esnekliği** hesaplanır. **Vergi esnekliği**, bir vergi (ya da vergi sistemi) gelirinde meydana gelen mutlak değişikliklerin aynı dönemde millî gelirden

meydana gelen mutlak değişikliklere olan oranını, yani $E_T - \Delta T / \Delta Y$ eşitliğini ifade eder.

Bir verginin gelir esnekliği:

- Vergi matrahının ne ölçüde konjonktürel gelişime bağlı olduğuna, yani milli gelirdeki dalgalanmalara nasıl tepki gösterdiğine,
- Vergi tarifesinin tek oranlı, ya da artan oranlı düzenlenip düzenlenmediğine,
- Nihayet, vergi tekniğine ilişkin diğer yapısal özelliklerin vergi gelirinin gerek düzeyini, gerekse tahsil edilme zamanını ne ölçüde etkilediğine bağlıdır.

Gerçek hayatta, kısmen tersine artan oranlı, kısmen düz oranlı, kısmen de artan oranlı bir yük oluşturan vergiler demeti mevcuttur. Bir vergi sisteminin **otomatik istikrar sağlayıcı etkisi**, onun bileşimine, yani onu oluşturan vergilerin yapısına ve teknik özelliklerine bağlıdır.

Bilindiği üzere, modern vergi sistemleri, gelir, gider ve servet vergileri olmak üzere üç vergi grubundan oluşur. Bunlardan ilk ikisi **temel**, diğeri ise **yan** vergi konumundadır.

Konjonktürel esnekliği en yüksek olan vergi, **kişisel gelir vergisidir**. Zamanımızda iktisaden kalkınmış ekonomilerde devlet gelirlerinin Önemli kısmını oluşturan bu vergiye ait tarifenin artan oranlı olması nedeniyle, konjonktürün refah aşamasında vergi geliri vergi matrahından daha hızlı artar. Vergi, yükümlülerin kullanılabilir gelirlerini azaltan zorunlu bir ödeme olduğundan Özel tüketim ve

yatırım giderlerindeki artış yükümlülerin gelirlerine kıyasla daha düşük tempolu seyrederek. Buna karşılık, konjonktürün daralma dönemlerinde ortalama vergi oranlarında düşme olduğu için yükümlüler kullanılabilir gelirlerindeki azalmaya rağmen, tüketim ve yatırım harcamalarını geniş ölçüde devam ettirebilirler. Ancak, bir yandan konjonktürün genişleme dönemlerinde özel tüketim ve yatırım harcamalarını kısıcı ve dolayısıyla ekonomiyi daraltıcı yönde etkileyen, diğer yandan konjonktürün daralma dönemlerinde özel kesimdeki giderlerin düşmesine engel olmak suretiyle, ekonomiyi **genişletici** yönde etkileyen kişisel gelir vergisinin konjonktürel esnekliği ve buna bağlı olan **otomatik stabilizatör işlevini** yerine getirmesi aşağıdaki **etkenlere** bağlıdır:

- Kişisel gelir vergisinin konjonktürel esnekliği, herşeyden önce, verginin hesaplanmasına esas olan **matrahın vergi yasalarında ne şekilde tanımlandığına** ve özellikle konjonktürel gelişmeye karşı çok hassas olan gelir türlerinin vergilemenin konusuna dahil edilip edilmediğine göre değişir. Konjonktür dalgalanmaları, çeşitli gelir türleri üzerinde farklı kuvvette ve hızda etki gösterdikleri için, milli gelirin gerek bileşimi, gerekse gelir sınıflarına dağılımı, konjonktürel etkilerin belirlenmesi bakımından son derece önemlidir. Gerçekten, müteşebbis kazançlarının konjonktürel gelişimden en kuvvetli ve en hızlı bir biçimde etkilenmelerine karşılık, ücretler özellikle günümüzün kurumsal koşulları altında milli gelirin dalgalanmalarına karşı daha zayıf ve yavaş tepki gösterirler. Diğer yandan, milli gelir arttıkça, konjonktüre karşı en fazla hassas olan gelir türlerinin (sınai, ticari kazançlar ile spekülasyon kazançları) milli gelir içindeki yüzde oranı daha fazla artma eğilimi gösterir.

- Gelir vergisinin konjonktürel esnekliğini belirleyen bir başka etken, **artan oranlı tarifenin** seyri ile **kişisel** ve **ailevi** durumların dikkate alınmasıdır. Artan oranlılığın derecesi ne kadar kuvvetli olursa, söz konusu verginin konjonktürel hassasiyeti o nispette artar.
- **Objektif ve sübjektif vergi yükümlülüğü** ile ilgili muafiyet ve istisnaların kapsamı ne kadar geniş tutulur ve yükümlülerin vergiden yasal ya da yasal olmayan yollardan kaçınma yönündeki tepkileri ne kadar kuvvetli olursa, gelir vergisinin matrahının aşınması ve dolayısıyla konjonktürel esnekliğinin azalması o nispette artar.
- Son olarak, **vergi tahsilinin** beyanname yöntemi veya kaynaktan kesme yöntemine göre gerçekleşip gerçekleşmemesi gelir vergisinin konjonktürel esnekliğini etkiler.

Gelir üzerinden alınan vergilerin ikinci grubunu oluşturan kurumlar **vergisinin** konjonktürel esnekliği konusunda genel bir yargıda bulunmak çok güç olmakla beraber, tarife düzeyine ilişkin olası farklılıklar bir yana bırakılırsa, kurumlar vergisinin otomatik istikrar sağlayıcı etkisinin sermaye şirketlerinin toplam kazançlardaki payı çok yüksek olan ülkelerde bile yakın bir geleceğe kadar gelir vergisinin sahip olduğu konjonktürel esnekliğin gerisinde kalacağı söylenebilir. Çünkü, gelir vergisine kıyasla çok daha dar kapsamlı olan bu verginin sağladığı gelirin gelir vergisinininkinin düzeyine ulaşması olanaksızdır.

Gider vergilerine gelince, konjonktürel gelişim, gerek muamelelerin hacmine gerekse herbir muamelenin değerine etki yaptığı için, genel bir gider vergisi olarak Katma Değer Vergisinin konjonktürel esnekliği oldukça yüksektir. Söz konusu verginin

konjonktürel istikrarı sağlayıcı etkinliği, zorunlu ihtiyaç maddelerinin vergiden istisna edilmesi veya indirimli tarifeye tâbi tutulması suretiyle daha da artırılabilir. Gider vergilerinin ikinci grubunu oluşturan **özel tüketim vergilerinin** konjonktürel esnekliği oldukça düşüktür.

Servet vergilerinin konjonktürel esnekliği konusunda bir ekonomideki servetin bileşimi ve dağılımı büyük bir rol oynamakla beraber, bu vergilerin konjonktürel esnekliğinin düşük olduğu ya da konjonktürel dalgalanmalar karşısında **nötr** kaldıkları söylenebilir.

Otomatik istikrar sağlayıcı vergi politikasının işleyişini, bileşimi ve teknik yapısı itibariyle konjonktürel esnekliği yeterli bir vergi sistemi örneğinden hareket ederek dört aşamalı bir konjonktürel gelişme modeli içinde inceleyerek somut hale getirmek mümkündür.

Şekilde açıkça görüldüğü üzere, I. aşamada, milli gelirin tam istihdam düzeyindeki denge gelirinden uzaklaşması, vergi gelirlerinin nisbi olarak daha fazla artması ve bu fazlanın bloke edilmesi yolu ile frenlenmektedir.

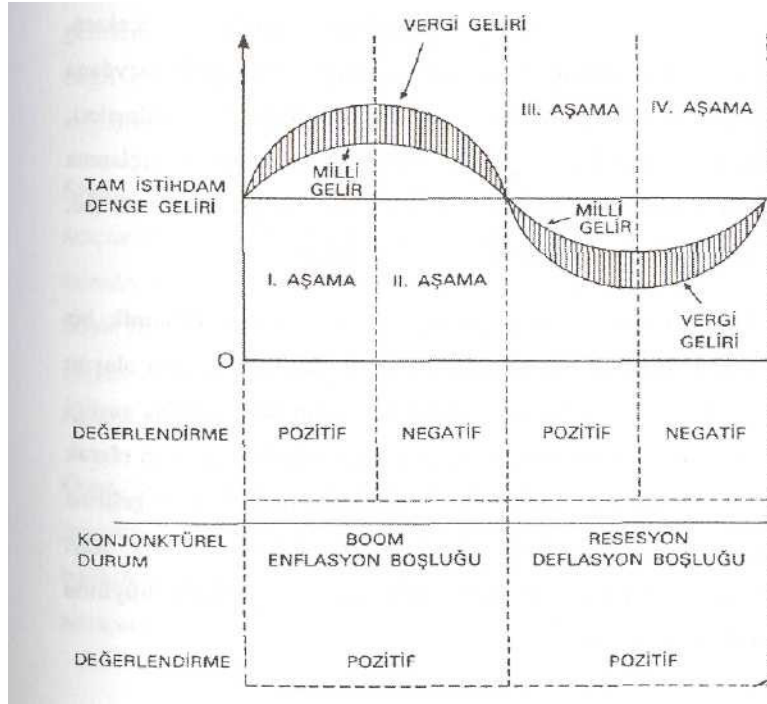
II. aşamada, vergi sisteminin otomatik istikrar sağlayıcı etkisi, tam istihdam düzeyinin gerçekleştirilmesine kadar devam etmektedir. Fakat, II. aşamada milli gelir, tam istihdam gelirin kiyasla daha yüksek olduğu halde, vergi gelirlerinde meydana gelen sürekli nisbi azalma, milli gelirin denge gelirin hareket etme sürecini yavaşlatmaktadır. Buna rağmen, milli gelir giderek denge gelirin yaklaşmaktadır.

III. aşamada, milli gelirin denge gelirinden uzaklaşması olayı, vergi gelirlerinin nispi olarak daha fazla azalması sayesinde frenlenmektedir.

IV. aşamada, milli gelirin denge gelirine hareket etme süreci, vergi gelirlerinin nispi olarak daha artması nedeniyle yavaşlamaktadır. Ne var ki, bu aşamada bile vergilerin satın alma gücünü kısıtlama etkileri denge düzeyindeki kıyasla daha düşük olduğu için, denge gelirine dönüş mutlak anlamda kolaylaştırılmaktadır. Eğer vergi gelirindeki düşme temposu giderek artsaydı veya en azından aynı kalsaydı, denge gelirine ulaşmak daha hızlı gerçekleşebilirdi.

MİLLİ GELİR VE VERGİ GELİRLERİ ENDEKSİ

Toplu olarak ifade etmek gerekirse, otomatik istikrar sağlayıcı vergi politikası I. ve II. aşamaları içeren **enflasyon durumunda (enflasyon boşluğu)** denge gelir düzeyini aşan vergi gelirler ile satın alma gücünü kısıtlama ve böylece enflasyonist eğilimleri frenleme, III. ve IV. aşamaları içeren durgunluk **döneminde (deflasyon boşluğu)**, denge gelir düzeyinin altında kalan vergi gelirleri yardımı ile satınalma gücünü artırma ve dolayısıyla enflasyonist eğilimleri yumuşatma yönünde etki yapmak suretiyle arzulanan iktisadi istikrarın gerçekleşmesine katkıda bulunabilmektedir. Ancak, otomatik istikrar politikası yaklaşımına yöneltilen çeşitli eleştiriler vardır. Bunların bazıları şunlardır:

- Otomatik stabilizatörlerin etkisi, Kamu maliyesinin otomatik değişikliklere nasıl uyum sağladığına bağlıdır. Gerçekten, konjonktürel genişleme dönemlerinde vergi gelirlerinde meydana gelen artışların kamu harcamalarına dönüşmeyip, bloke edilmeleri, daralma dönemlerinde meydana gelen bütçe açıklarının borçlanma yolu ile finanse edilmeleri gerekir. Bu koşulun gerçekleşmesi ise, çok sert ve sıkı bir **mali disiplini** zorunlu kılar.

- Vergi sisteminin sahip olduğu yapısal esneklik, **dinamik** bir ekonomide **iktisadi büyümenin** otomatik olarak frenlemesi olayını ortaya çıkarabilir. Şöyle ki, ekonominin canlanma aşamasına girdiği bu dönemde artan oranlılık nedeniyle vergi gelirlerinde nispi olarak meydana gelen aşırı artışlar, ekonominin tam istihdam denge gelirine gelmesini geciktirir. **Fiscal drag** olarak nitelendirilen bu olay, konjonktürel canlanmayı geciktirmek suretiyle, **iktisadi büyüme kayıplarına** yol açar.

- Böyle bir istikrar politikası ile **büyük** iktisadi dalgalanmaları gidermek mümkün değildir. Otomatik stabilizatörlerin konjonktürel dalgalanmaları yumuşattığı inkâr edilmemekle beraber, bu mekanizma sadece bir ilk **savunma hattı** olarak düşünülebilir.

III. İHTİYARİ İSTİKRAR POLİTİKASI VE SORUNLARI

İhtiyari, iradî ya da **takdiri istikrar** politikası yaklaşımı olarak da isimlendirilen bu politikanın **temel özelliği**, istikrar politikasına yönelik müdahale ve önlemlerin sadece bu politikayı yürütmekle yetkili ve yükümlü siyasi karar birimlerinin takdirine dayanmalarıdır. Diğer bir deyişle, ihtiyari istikrar politikası kamu harcamaları ve gelirlerinde önceden kesin olarak belirlenmiş herhangi bir kurala bağlı olmaksızın yapılan **iradi** değişikliklerle ekonomide istikrarı sağlamaya çalışan bir yaklaşımın ürünüdür.

Siyasi karar birimleri, konjonktürel durumun değerlendirilmesi, araçların seçimi, önlemlerin dozu, zamanlaması ve geçerlilik süresi konularında geniş **bir hareket serbestisine** sahiptirler. Bu nedenle, böyle bir politikanın amacına ulaşabilmesi için, söz konusu konulara ilişkin soruların gecikmesiz ve gerçeğe uygun bir biçimde cevaplandırılması gerekmektedir.

Oysa, **iktisadi-teknik ve siyasi-kurumsal** içerikli **bu koşulların** gerçekleşebilmeleri, önemli bazı **güçlüklerin** giderilebilmelerine bağlıdır. Gerçekten, bir ekonomide görülen dengesizliğin giderilmesi amacına yönelik iktisadi müdahale için gerekli olan zaman süresini

birbirini izleyen çeşitli aşamalara ayırmak gerekirse, bunlardan ilki; **konjunktürel teşhis ve tahmin** ile ilgilidir.

İstikrar politikasının anlamlı ve etkin bir biçimde kullanılabilmesi için çözümlenmesi gereken **birinci sorun**, mevcut iktisadi durumun ve bundan kaynaklanan gelişme eğilimlerinin değerlendirilmesi açısından önemli olan göstergelerden hareket ederek, her şeyden önce zamanında doğru bir **teşhis** ve **tahminde** bulunabilmektedir. Ne var ki, bu sorunun tam zamanında ve sağlıklı bir biçimde çözümlenmesi sanıldığı kadar kolay değildir. Teşhis ve tahmini **güçleştiren faktörlerin** belli başlıkları şunlardır:

- Konjunktürel teşhis, güvenilir istatistiki verileri mümkün olan çabuklukta temin edebilecek düzeyde geliştirilmiş bir istatistik kurumu ile milli gelirdeki gelişmeleri kısa sürede izleyebilecek iyi bir milli muhasebe sisteminin varlığını zorunlu kılar. Oysa, bu amaç için gerekli istatistiki verilerin sağlanması, gelişmiş ülkelerde bile oldukça gecikmeli olarak mümkün olabilmektedir.
- Teşhise ilişkin verileri tam ve kesin olarak yorumlamaya elverişli bir konjunktür kuramı mevcut değildir.
- Konjunktürel verilerin değerlendirilmesi, toplumsal grupların o dönemdeki değer yargılarına bağlı kaldığı için, örneğin, sendikaların iktisat politikası ile ilgili kurumları aynı verilere rağmen, işverenlerin araştırma kurumlarından farklı sonuçlara varabilmektedirler.
- Konjunktürel tahminde bulunan kişi ve kurumların tamamen farklı amaçlara sahip olmaları, siyasi karar birimlerinin bunların çıkarları doğrultusunda kararlar almalarına yol açabilir.

Yürütme organları, genellikle farklı görüşlere sahip bilim adamları ile çıkar grupları temsilcilerinin etkisinde kalarak, kararsız bir tutum içine girebilirler. Bu sorun, ihtiyari maliye politikasına ilişkin önlemlerin çok geç ve yetersiz düzeyde alınmaları tehlikesini yaratabilir.

Görülüyor ki, ihtiyari istikrar politikası yöntemini başarılı bir biçimde uygulayabilmenin birinci koşulu olan konjonktürel teşhis ve tahmin olayı, önemli gecikmelere (**recognition lag**) yol açabilecek çeşitli sorunları içermektedir.

İradi istikrar politikasının başarılı olması açısından önemli olan **ikinci temel sorun, uygulamaya konulacak araçların türü, dozu, süresi ve zamanlaması (timing)** konusunda verilcek **karar** ve bunun ile ilgili gecikmelerdir (**decision lag**). Gerçekten, araçların seçimi sırasında cevaplandırılması gereken çeşitli sorunlar ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki:

- Arzulanan amacı gerçekleştirmede etkisi kısa veya uzun sürede görülen araçlardan hangisinin kullanılması daha uygundur? Örneğin, yatırımlar açısından azalan amortisman yönteminin kaldırılması mı, yoksa gelir vergisinin oranlarını artırmak mı daha doğrudur?
- Önlemlerin zamanlaması ve dozu nasıl olmalıdır?
- Birinci derecede istikrar politikasına yönelik araçların maliye politikasına ilişkin diğer amaçlar üzerindeki etkileri ne olabilir? Örneğin, istikrar amacı nedeniyle, düşük gelirlilerin vergi yükü artırılırsa, böyle bir önlemin gelir dağılımına ilişkin amaca ters düştüğünü daha başlangıçta hesaba katmak gerekir.

- Araçların uzun sürede ortaya çıkacak yan etkileri ne olabilir? Örneğin, satılmasına gücünü kısıtlamaktan kaynaklanan tüketim kredilerinin maliyetinin, artan talep nedeniyle, yükselebileceğini düşünmek gerekir.

Demek oluyor ki, konjonktürel teşhis ve tahmin konusunda ortak bir görüşe varılsa bile, **araçların seçimi** konusunda verilecek karar açısından başka güçlükler ortaya çıkmaktadır. Her şeyden önce, halihazırdaki **kuramsal bilgiler**, politikacılara uygun önlemleri önerebilmekte yetersiz kalmaktadırlar. Örneğin, talebi azaltmak amacıyla vergilerde yapılacak bir artışın fiyat artışlarını mutlaka önleyebileceğini söylemek mümkün değildir. Çünkü, amaçlananın tam tersine, vergilerin fiyatlar yolu ile yansıtılmaları ve böylece başlangıçtaki fiyat artış sürecinin daha da hızlanması ve ücret artışlarının bunu izlemesi de mümkündür.

Diğer yandan, araçların **etkilerini gösterebilmeleri süresi** de, tamamen farklı uzunluktadır. Bu nedenle, iktisadi sürecin işleyişini istenilen yönde ve sürede etkileme olanağına sahip **uygun** bir araç sistemi oluşturabilmek kolay olmamaktadır.

Kaldı ki, hükümetin belirli bir istikrar programını uygulamaya karar vermiş olması halilnde bile yürütme organınca alınan önlemler **yasama organının onayını** gerektirdiği takdirde gecikme sorunu yine önemini korur.

İstikrar politikasına ilişkin stratejilerin uygulanması sırasında bu aşamada ortaya çıkabilecek bir başka güçlük **federatif devlet** yapısından kaynaklanabilir. Bu tür devlet yapılarında istikrar politikası karar birimlerinin çok sayıda olması (federal devlet, federe

devletler, komünler ve parafiskal kuruluşlar), birbirine ters düşen stratejileri en düşük düzeye indirmek için, **koordinasyon** ve **planlamayı** gerektirir. İstikrar politikasının etkinliği için gerekli olan bu tür düzenlemeler ise **mali federalizmin zayıflamasına** yol açar.

İhtiyari istikrar politikasının bir diğer sorunu, kararlaştırılan ve yasallaştırılan önlemlerin idari organları tarafından **uygulanmasına (administrative lag) ve etkilerini** göstermelerine ilişkin **gecikmeler (operational lag)** ile ilgilidir. Gerçekten, bir önlemin uygulamaya konulduğu andan arzulanan amaç için gerekli olan değişikliğin gerçekleştiği zamana kadar belirli bir süre geçer. Bu nedenle **iradî "doğru"** bir istikrar politikasının araçların gösterdiği etkilere ilişkin gecikmeler hakkında **yeterli** bilgiye sahip olduğu varsayılır.

İradî istikrar politikası uygulamasına ilişkin gecikmelerin **enflasyon** ve **durgunluk** ile mücadele açısından taşıdığı önem incelenecek olursa, istikrar politikası önlemlerinin **uygulanabilirlik şansının** tamamen **farklı** olduğu görülür. Gerçekten, **toplumsal grupların çıkarlarının** aynı doğrultuda olması nedeniyle, durgunluk ile mücadele için bir genişleme politikasının uygulanabilmesi, enflasyonu frenlemede başvurulan daralma politikasına göre daha kolaydır. Çünkü, iktisadi sürece katılan bütün birimlerin çıkarı, tam istihdam düzeyinin yeniden kurulması için devletin toplam talebi artırmasına bağlıdır. Buna karşılık, boom dönemlerinde siyasi karar sürecinin oluşmasına katılan gruplar (firmalar, sendikalar, kamu kesimi gibi), böyle bir konjonktürel durumun devam etmesinden fayda umarlarken, talebin kısılmasından kaynaklanan sakıncalardan endişe duyarlar. İki konjonktürel aşamada çıkar uyumsuzluklarının yapısından kaynaklanan **siyasi-psikolojik** içerikli böyle bir

davranış farklılığının ihtiyari istikrar politikasının **hareket alanı** üzerinde yaptığı **olumsuz etki**; bu tür çıkar faktörlerinin etki alanı dışında kalan **bağımsız** bir **Merkez Bankasının** para politikası ile **telafi** edilebilir.

IV. FORMÜL ESNEKLİĞİ (FORMULA - FLEXIBILITY) VE SORUNLARI

İhtiyari istikrar politikası ile otomatik istikrar politikasının sorunlarını radikal bir biçimde çözmek, bunlar arasında bir **köprü** görevini görmek üzere ortaya atılan **formül esnekliği yaklaşımının** esasını oluşturan düşünceler şunlardır. Otomatik istikrar anlayışı, her türlü **ihtiyari yönlendirme** politikasına tercih edilmelidir. Çünkü, bu tür yöntemlerde gecikmelere ve yanlış kararlara yol açan takdir ve davranış alanlarına yer verilmemekte ve ekonomiye adeta yerleştirilen bir **otomat** kendiliğinden reaksiyonlara neden olmak suretiyle, iktisadi istikrarı sağlamaktadır. Gerçek bir otomat olarak nitelendirilen **built-in-flexibility**, iktisadi dalgalanmaları **yumuşatmak** suretiyle, otomatik İstikrarı kısmen yerine getirebilmektedir. Bu nedenle, frenleme etkisinin dışında ekonomiyi **rayına** oturtabilecek **aktif** davranışlara yol açan gerçek bir otomat mevcut değildir. Ancak, hükümeti belirli konjonktürel durumlarda uygun davranışlarda bulunmağa zorlamak suretiyle, böyle bir aracı bir dereceye kadar **yapay** olarak yaratmak mümkündür. Bu suretle, hükümet, genişletilmiş otomatik bir mekanizmanın yardımcı durumuna getirilmektedir. Böylece, eksik **olan** kaldıraç kolu, davranışa zorlama olayı ile, **yapay** olarak yaratılmış olmaktadır. Bu mekanizmada istenilen etkinin elde edilmesi, **aracın doğru ayarlanmasına** bağlıdır.

Sadece küçük çaplı iktisadi dalgalanmaların frenlenmesi söz konusu ise, mekanizmanın kurulması nisbeten basit olmaktadır. Ayarlama sorunu, tam istihdam düzeyindeki milli geliri bir dereceye kadar doğru tahmin etmek ve böyle bu büyüklük ile mali parametrelerin uyumunu sağlamaktan ibarettir. Ne var ki, **kuvvetli** iktisadi dalgalanmaların giderilmesi için **yapay** bir otomatik mekanizmasının kurulması ve ayarlanması, **çözümü** oldukça **zor** sorunları içermektedir.

Herşeyden önce, uygulanması gereken önlemler açısından önemli olan **göstergelerin neler** olduğunun saptanması gerekir. Ayrıca, göstergelerin ulaştığı çeşitli **sinyal değerlerin** düzeyine göre önlemlerin **dozunun ve kademelendirme** şeklinin önceden belirlenmesi gerekir. Göstergelerin seçimi sorununu çözmek pek zor değildir. Örneğin, **stagflasyon** olayı bir yana bırakılırsa, **işsizlik oranı ve genel fiyat artış oranı** gösterge olarak kullanılabilir. Asıl güçlük, alınacak önlemlerin belirlenmesinde ve bunların göstergelere ilişkin **sinyal değerleri** ile **uyum** haline getirilmesinde yatmaktadır. Ne var ki, gerçek hayatta iktisadi istikrarsızlığa yol açan kaynaklar çok çeşitlidir. Bu nedenle, bütün konjonktürel durumların gereklerine uygun ve genel geçerliliği olan formüller bulmak ve bunlar yardımı ile otomatik olarak iktisadi istikrarı sağlamak son derece güçtür.

Formül esnekliğinin **dar** ve **geniş** anlamda olmak üzere iki varyantı vardır. **Dar anlamda formül esnekliği**, göstergeler ile araçlar arasında doğrudan doğruya fonksiyonel bir ilişki kurar. Gerçekten parlamento, hükümetin hangi koşulların gerçekleşmesi, yani göstergelerin hangi **sinyal değerlerini** aşmaları halinde ekonomiye

müdahale etmek zorunda olduğunu ve bu müdahale sırasında uygulayacağı Önlemlerin türünü ve dozunu yasada belirler. Bu durumda hükümet, sadece yürütme organı pozisyonunda olurken, konjonktür politikasına ilişkin sorumluluk parlamentoda kalır. **Gerçek hayatta** formül esnekliği yönteminin **bu katı** tanımı rağbet görmemektedir. Çünkü, bu yöntemin uygulanabilmesi etkin bir konjonktür kuramının varlığına bağlıdır. Oysa, günümüzde, konjonktürel ilişkileri tam ve kesin olarak açıklayan, iktisadi teşhis ve tahmin sorunu ile güvenilir gösterge ve uygun araçların seçimine ilişkin sorunların pürüzsüz bir biçimde çözümlenmesini mümkün **kılan** bir konjonktür kuramı mevcut değildir.

Geniş anlamda formül esnekliği, parlamentoda, hükümetin müdahalesini zorunlu kılan koşulları nicel olarak açıkça belirler. Bir başka deyişle, göstergelerin erişeceği belirli bir sinyal değerinden itibaren önlemlerin alınması gerektiği yasada belirlenir. Ancak, önlemlerin **türü ve dozu**, hükümetin **takdirine** bırakılır. Böylece, sorumluluk, yürütme organı ile yasama organı arasında paylaşılmış olur. Yasama organı, iktisadi istikrarın bozulduğu anı saptar, yürütme organı, iktisadi istikrarın yeniden gerçekleştirilmesi için alınması gereken önlemleri belirler.

V. STAGFLASYON İLE MÜCADELEDE İSTİKRAR POLİTİKASININ ROLÜ VE SINIRLARI

Son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan bir çok ülkede stagflasyon adını taşıyan ekonomik bir oluşum gözlenmektedir. **Stagflasyon**, kullanılmayan üretim kapasitelerinin, işsizliğin ve yetersiz bir

ekonomik büyüme ile yüksek bir fiyat artışının birlikte görüldüğü ekonomik durumları ifade etmek için kullanılan bir kavramdır.

Yüksek enflasyona rağmen durgunluğun da mevcut olması, stagflasyonun **odak** noktasını oluşturmaktadır. Stagflasyonun bu özelliği enflasyon ve işsizlik oranları karşılaştırılınca, en belirgin şekilde ortaya çıkmaktadır. Çünkü, bu göstergeler ekonomik istikrar politikasının temel amaçları olan "**fiyat istikrarı**" ve "**tam istihdam**"ın gerçekleşmekten ne kadar **uzak** olduklarını yansıtmaktadır. Stagflasyonist aşamalarda **her iki** amaç büyük ölçüde **yara** aldığı için, siyasi karar birimlerinin bu gibi olumsuz gelişmeleri ile sürekli mücadele etmeleri kaçınılmaz olmaktadır.

Ne var ki, **stagflasyonist eğilimleri** maliye politikasının sadece talebe **ağırlık veren** araçları ile önlemek mümkün değildir. Çünkü, maliye politikası, enflasyon ve durgunluğun aynı zamanda ortaya çıkabileceği olayını içermeyen bir kuram üzerine kurulmuş ve 1929 bunalımının etkisi altında istikrar sorunları **talep yönlü olan bir ekonomi** için geliştirilmiştir.

Buna göre, ya fiyatların nisbi olarak değişmediği bir eksik istihdam durumu veya aşın istihdam durumunda fiyatların arttığı enflasyon durumu mevcuttur.

Stagflasyon, geçmişi **yeni** olan bir ekonomik olaydır. Bu nedenle, stagflasyonu etkileyen faktörlerin tam ve doğru bir analizini yapmak son derece güçtür. Enflasyon kuramında olduğu gibi, **stagflasyonu** açıklamağa çalışan **çeşitli yaklaşımlar** vardır. Fakat, stagflasyon olgusunun **odak noktasını** oluşturan faktörlerin başında, **ücretlerin** ve **fiyatların aşağıya doğru fleksibil olmamaları**, yani her iki

piyasada da rekabet koşullarının yeterli düzeyde olumlu olmaması ve 1970'li yıllarda yaşanan **petrol şokları** ile **ödemeler dengesi açıklarının finansmanında karşılaşılan güçlükler** gelmektedir.

Ekonominin durgunluk ile birlikte yüksek oranlı enflasyonist eğilimler içinde bulunduğu dönemlerde, ekonomi politikasını yürütmekle yükümlü olan organlar için **karar vermek** güçleşmektedir. Bir yandan, işsizliği gidermek için genişletici yönde bir stratejinin uygulanması gerekirken, diğer yandan fiyat artış oranlarını düşürebilmek için daraltıcı yönde bir stratejinin benimsenmesi uygun görünmektedir. Hangi strateji uygulanırsa uygulansın, bir amacın gerçekleştirilmesi diğer amacın **uzaklaşma pahasına** mümkün olmaktadır. Bu nedenle, devlet politikasınca izlenebilecek yolu, bu iki amacın **optimal** bir **birleşimini** gerçekleştirmeye çalışmak olacaktır.

Bu durumda cevaplandırılması gereken **ilk soru**, optimal bileşimin nasıl belirleneceği ile ilgilidir. Bir yandan, işsizliğin ve gayri safi sosyal hasılda meydana gelen azalmanın yol açtığı sosyal ve ekonomik maliyet ile karşı karşıya gelinmektedir. Ekonomik maliyetin ölçülmesi oldukça kolay olduğu halde işsizlik ile ilgili sosyal maliyetin tahmin edilmesi oldukça güçtür. Bu, işsizliğin hangi grubu kapsamına aldığına ve ortalama olarak ne kadar devam ettiğine bağlıdır. Diğer yanda, **kaynak dağılımını**, gelir ve servet dağılımını bozucu etkiye sahip enflasyonun neden olduğu maliyet ile yüz yüze gelinmektedir. Kaynak dağılımı açısından söz konusu olan olumsuz etkiler, özellikle gelişmekte olan ülkeler için önem kazanmaktadır. Makul bir fiyat artış oranının gelişme ve yatırım atmosfer için bir bakıma özendirici bir unsur olmasına karşılık,

yüksek enflasyon oranları gelişmeyi köstekleyici yönde kaynak dağılımını bozmaktadır. Sabit gelirlerin dezavantajlı duruma girmeleri ve servet dağılımının borçluların lehine bozulması nedeniyle, **adaletsizlikler** meydana gelmektedir. **Bu nedenle, makul bir düzeyde fiyat istikrarı ile yüksek bir istihdam düzeyinin belirlenmesi kaçınılmaz görünmektedir.**

Bir amacı, diğerine tamamen **feda** etmek düşünülmeceğine göre cevaplandırılması gereken **ikinci soru**, ne **klasik** ne de **Keynesyen** sistemin öngördüğü böyle bir özel ekonomik durum için uygulanması uygun olan önlemler paketinin ne olabileceği hususu ile ilgilidir. Öyle araçlar bulunmalıdır ki, daha çok ya sadece işsizlik veya sadece ücret ve fiyatlar üzerinde etkili olabilsin.

İstikrar amacına ters düşen **fiyat ve ücret artışlarına** karşı uygulanması düşünülebilecek önlemlerden **biri, ücret ve fiyatların oluşum sürecine doğrudan doğruya müdahale etmektir.** Ücret ve fiyat kontrollerinin düzenlenmesi, tüketiciler yardımıyla gerçekleştirilecek gayri resmi denetimden, fiyat ücret artışlarında gerçekleşmesi zorunlu olan koşulların formüle edilmesine ve nihayet fiyat ve ücretlerin genel olarak dondurulmasına kadar uzanan çeşitli önlemleri içerebilir. Fakat, bu tür araçlar, sakıncaları olan yan etkilere sahiptir. Denetim bir alanda diğerine kıyasla daha iyi işlevini yerine getirirse (örneğin, ücretlerin dondurulması fiyatlardan daha iyi gerçekleştirilirse), bu suretle bir grup nisbi olarak daha fazla gelir kaybına uğrar. Ayrıca, **piyasa mekanizmasının işleyişi** aksar. Çünkü, fiyatların mal ve aktör piyasalardaki **yönlendirici fonksiyonu etkisiz** kalır. Buna karşılık, bu tür önlemler, sadece tavsiye niteliğinde olurlarsa, istenilen etki sağlanamaz.

Stagflasyonist bir eğilimin olduğu dönemlerde **işsizlik kısmi** bir görünüm arzederse, böyle bir işsizliğe karşı **global** olarak genişletici önlemler ile mücadele **etmek** istenilen sonucu vermez. Çünkü, bu tür global etki gösteren önlemler, istihdamı artırmadan çok fiyatları yükseltme yönünde etki gösterirler. Bu nedenle, bu gibi konjonktürel durumlarda **sektörel ve bölgesel** bazda **farklılaştırılmış önlemler** paketinin uygulamaya konulması gerekli görülebilir. Özellikle sadece kısa süreli konjonktürel dalgalanmaların değil, aynı zamanda uzun süreli ekonomik dalgalanmaların da sektörel ve bölgesel açıdan da farklı bir biçimde etki göstermeleri halinde, bu zorunluluk daha belirgin olarak ortaya çıkabilir.

Sektörel ve bölgesel açıdan farklılaştırılmış istikrar politikası, stagflasyon ile mücadelelerde kullanılabilecek pek az araçtan birini oluşturmakla beraber bu araç yeterli değildir.

Stagflasyonun diğer faktörlerin yanısıra bir talep açığı ya da talep fazlasından kaynaklandığı teşhisinde bulunulursa, talepte global ayarlamalara gitmek suretiyle stagflasyonist eğilimle mücadele etmek uygun olabilir.

Böyle bir durumda **vergi indirimleri** yolu ile gerçekleştirilen **genişletici vergi politikası** ile, daraltıcı yönde etki yapan para politikasını **birleştirmek** düşünülebilir. **Daraltıcı para politikası**, fiyat ve ücret şeklinde sosyal hasılaya yöneltilen arzulanmayan düzeydeki talepleri parasal açıdan **yumuşatma** fonksiyonunu üstlenir. Böylece, **para politikası**, genişletici yönde etki yapan vergi indirimlerinden kaynaklanan enflasyona karşı bir tür koruyucu tampon gibi etki yapar. Buna karşılık, genişletici vergi politikası

ücretlere ilişkin **toplu sözleşme** görüşmeleri üzerinde **ılımlı** yönde etki yaparak istihdamı artırma işlevini üstlenir. Hatta, genişletici vergi politikasının ücret politikasına ilişkin kararlarda dikkate alınmasını sağlamak amacıyla bu tür önlemlerin yürürlüğe konması (örneğin, **İngiltere'de** olduğu gibi) belirli bir ücret politikasına bağlı kılınabilir. Böylece ücretlerden kaynaklanan **maliyet** enflasyonuna karşı mücadele edilebilir. Ücretler ile ilgili maliyet enflasyonu sorunu için önerilen bir başka yöntem, Özellikle **ABD'nde** tartışılan **Tax-Based Income Policy** ile ilgilidir. Buna göre, fiyat istikrarı görüşü açısından aşırı yüksek addedilen ücret sözleşmeleri **dışsal maliyet** olarak işlem görecektir ve **vergi ile cezalan-dırılacaktır**. Belirli değerlerin altında kalan ücret sözleşmeleri ise, **dışsal fayda** olarak kabul edilerek mali açıdan **ödüllendirilecektir**. Daha çok **Amerikan** koşullarına uygun olan bu öneri, uygulama açısından önemli teknik sorunları içermektedir.

İşsizlik ve enflasyonun bir arada görüldüğü stagflasyonist bir durumda vergi ve para politikaları arasında yukarıda açıklanan doğrultuda **bir iş bölümünün** nasıl gerçekleşebileceğini **fiktif** bir örnek ile daha somut hale getirmek mümkündür. Burada vergi politikasının birincil olarak istihdam amacına yöneldiği, para politikasının daha çok istikrar amacına yönelik olarak kabul edilmektedir. Her defasında etki açısından daha elverişli olan araç, sadece bir amaç için kullanılmaktadır. Fakat, ekonomi politikasına ilişkin araçlar sadece bir amaca değil, aksine diğer amaçlara da etki yaptıkları için, olası yan etkilerin hedeflenen ana amaca ilişkin etkilerden daha büyük olmamasına dikkat etmek gerekir. Ayrıca, araçlara ilişkin **negatif yan etkiler** eşit olmakla beraber, **pozitif**

işaretli ana etkilere kıyasla daha düşük düzeyde kalmaktadırlar. Ekonomik istikrar açısından gerekli her iki amacın büyüklüklerinde de aynı zamanda ve aynı doğrultuda pozitif bir değişiklik olmaktadır. Bu koşullar altında, farklı araçları birbirine ters yönde devreye sokmak suretiyle tam istihdam ile fiyat istikrarı arasında tam bir **trade-off'un**, değiş-tokuş ilişkisinin olmadığı **stagflasyonist** bir durumda her iki amacın **gerçekleşmesine** katkıda bulunmak mümkün olabilir.

Ne var ki, **stagflasyon** ile mücadelede kuvvetli bir **ekonomik büyümeğe** de **ağırlık** vermek gerekir. Bu nedenle, istikrar politikasına ilişkin araçların, **özel yatırımları özendirici, çalışma arzusunu artırıcı** ve özellikle **yeni teknolojiler ve yeni ürünler** şeklinde **teknik gelişmeyi hızlandırıcı** yönde kullanılmaları gerekir. Çünkü, ekonomi kuramına yıllarca egemen olmuş olan **talep yönlü analize** bir tür tepki olarak doğan "**arz yönlü ekonomi**" kuramı (**supply side economics**), vergilemenin toplam talep üzerindeki etkisinin çok abartıldığını, gelirleri ve fiyatları düzenlemek için yükseltelen vergilerin, tasarruflar, çalışma arzusu, risk üstlenme eğilimi üzerinde yapmış olduğu **olumsuz** etkilerin gözden kaçırıldığını öne sürmekte ve **vergi indirimlerinin sermaye birikimi ve teknolojik gelişme** üzerindeki olumlu etkilerinin ekonomik büyümeyi daha çok destekleyeceğini savunmaktadır. Bazı durumlarda, özellikle **yatırımlarda sürekliliği sağlama** bağlamında yatırımların yanısıra - dozu iyi ayarlanmak kaydıyla - **tüketimin de özendirilmesinin** faydalı olabileceği kabul edilmektedir.

VI. SONUÇ

Yukarıdaki açıklamalardan açıkça anlaşıldığı gibi, burada **sadece vergi politikası** açısından ele aldığımız istikrar politikası; uygulamada **iktisadî, siyasî, hukukî ve psikolojik** düzeyde çeşitli **güçlüklerle** mücadele etmek zorunda olan ve etkileri çoğu kez oldukça **belirsiz** olan bir araçtır.

Özellikle 1970'li yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan bütün ülkelerde görülen ve kendine özgü bir konjonktürel durum olarak nitelendirilen **stagflasyon** ile mücadelede **başarı şansı** daha da güçleşen istikrar politikası, bütün zayıf taraflarına ve güçlüklerine rağmen, **gelecekte** de kendisinden **vazgeçilmesi olanaksız** bir araç olarak varlığını devam ettirecektir. Çünkü, istikrar politikasına ilişkin araçlardan yararlanmadan **piyasa ekonomisinin** karşılaştığı **risklerin** ortadan kaldırılması veya hiç değilse yumuşatılması **imkansızdır**. İktisadî istikrarın sağlanmasında devletin sahip olduğu bir diğer önemli araç olan para politikasının etkileme olanakları daha **sınırlıdır**. Bu nedenle, parasal yaklaşımı benimseyen **monetaristlerin** iddia ettiği gibi, sadece **para arzını kontrol** ederek iktisadi istikrarı sağlamak mümkün değildir. Para politikasının katkısı son derece önemli olmakla beraber, **tek başına yeterli** değildir.

Gelişmiş ülkelerde ağırlıklı olarak, "**iradi (ihtiyari) istikrar politikası**" yöntemi uygulanmakla beraber, istikrar politikasının diğer iki varyantı olan "**built-in flexibilitiy**" ve "**formula flexibility**" yöntemlerinin etkileme olanaklarından da olabildiğince yararlanılmaya çalışılmaktadır.

Uygulamada karşılaşılan **bazı olumsuz** sonuçlara rağmen, istikrar politikasının etkileme potansiyelini genişletmek için, **uygulamaya** ilişkin **koşullarını iyileştirmek** ve araçlarını **daha etkin** hale getirmek yönünde **çaba** sarfetmeğe devam etmek gerekmektedir. Çünkü, ne "**parasala kuram'lar**" ne de istikrar politikasının zaman zaman maruz kaldığı başarısızlıklar, onun **varlık sebebini** yoketmeğe yeterlidir. Piyasa ekonomisinin geçerli olduğu bir ülkede **piyasaya egemen olan güçlerin** her ne pahasına olursa olsun sadece kendi **çıkarlarını** kabul ettirmede ısrar etmeyip "**makûl bir düzeyde uzlaşma**" eğilimi içinde olmaları gerektiği **yaklaşımı genel kabul görür** ve uygulanırsa, istikrar politikası da görevini istenilen düzeyde gerçekleştirme şansına sahip olacaktır.

KAYNAKÇA

BRISTOW J.A.; "British Budgetary Policy 1975-1977" **Finanzarchiv**, N.5-Bd. 16, 1977/68.

COLANDER, DAVID C; "Stagflation and Competition", **Journal of Post-Keynesian Economics**, VOL.5, FALL, 1982.

DERNBURG T.F.-MCDUGALL D.M.; **Lehrbuch der Makro-Ökonomischen Theorie**,3. Auflage, Stuttgart, 1981.

FRIEDMAN, M.; "Inflation and Unemployment" **Journal of Political Economy**, 85, 1977.

HALLER Heinz; **Maliye Politikası Teorik Esasları ve Temel Problemleri** (Çeviren Salih TURHAN), İstanbul, 1994.

HALLER, H.; "**Finanzwirtschaftliche** Stabilisierungspolitik", **Handbuch der Finanzwissenschaft**, 3. Auflage, Bd. III. Tübingen, 1981.

- HEDTKAMP, G.; **Lehrbuch der Finanzwissenschaft**, 2. Aufl., Neuwied, 1977.
- KITCHING B.; "Real Crowding Out as a Factor in the American Inflation-Recession", **Zeitschrift für National Ökonomie**, Bd. 32, 1972.
- MACKSCHEIDT, Klaus und STETNHAUSEN Jörg; **Finanzpolitik I. Grundfragen Fiskalpolitischer Lenkung**, 3. Aufl., Tübingen Düsseldorf, 1978.
- MUSGRAVE R.A.; "Fiscal Policy and Stagflation: The U.S. Experience". **Wirtschaftswissenschaft als Grundlage des Staatlichen Handelns**, (editör: P.Bobley ve Tolkemitt), Tübingen, 1979.
- MUSGRAVE R.A.; MUSGRAVE P.B.; **Public Finance in Theory and Practice**, 3rd Edition, **McGraw-Hill**, New York, 1980.
- MUSGRAVE, R.A.; **Finanztheorie**, 2. Aufl., Tübingen, 1969.
- NEUMARK, E.; **Ermessensfreiheit öder Automatismus?** Baseler Vortraege, Zürich, 1971.
- PETIT, H. Und JOHN, J.; **Stabilisierungspolitik: Theorie und Empirie**, Neuwied 1978.
- PHELPS E.S.; **Inflation Policy and Unemployment Theory**, New York, 1972.
- RECKTENWALD, H.C. (Hrsg.); **Finanzpolitik**, Köln, Berlin, 1969.
- RECKTENWALD, H.C. (Hrsg.); **Finanztheorie**, Köln, Berlin, 1969.
- ROSE, K.; "Möglichkeiten und Grenzen des Policy-Mix", **Wirtschaftswissenschaftliches Studium**, 1973.

SACHS, Jeffrey D. Ve LARRAIN B. Felipe; **Macroeconomics in The Global Economy**, New York, 1993.

SCHMÖLDERS, G.; **Finanzpolitik**, 3. Aufl., Berlin, Heidelberg, NewYork, 1970.

STEINBAHC, Brita; "Formula Flexibility", **Kritische Analyse und Vergleich mit Diskretionärer Politik**, Finanzwissenschaftliche Schriften, hrsg., von W. Albers Bd. 4. Frankfurt (main)-Bren 1977.

STIGLITZ, Joseph E. Ve SCHONFELDER, Bruno; Finanzwissenschaft, 2. Aufl. Münih, 1989.

STIGLITZ, Joseph E.; **Kamu Kesimi Ekonomisi**, İkinci Baskı (çeviren Ömer Faruk Batirel), İstanbul, 1994.

TIMM H.; "Finanzwirtschaftliche Allokationpolitik," **Handbuch der Finanzwissenschaft**, Tübingen, 1981.

TOBIN J.: "Inflation and Unemployment", **American Economic Review**, Vol. 62, 1972.

TUNOVSKY, S.J.; **Macroeconomic Analysis and Stabilization Policy**, Cambridge, 1977.

TURHAN Salih; **Vergi Teorisi ve Politikası**, İstanbul, 1998.

TURHAN, Salih Önder, İzzettin, Ataç, Beyhan; Maliye Politikası, Anadolu Üniversitesi, Ankara 2001.

WALLICH H.C. and WEINTRUB S.; "Tax-Based Incomes Policy", **Journal of Economic Issues**, Vol.5, No: 2, 1971.

ZIMMERMANN H.; "Offene und versteckte Stagflation", Jahrbücher F. **Nationalökonomie und Statistik**, Bd. 189, 1975.